

SEĆANJE NA LJILJANU ĐURĐIĆ (1946–2021)

Ljiljana Đurđić je umrla krajem 2021. godine od posledica kovida-19. Nekoliko meseci pre toga umro je njen suprug Dimitrije Tasić (1938–2021), ugledni književni kritičar, urednik i izdavač, koji joj je pružao nesebičnu podršku u radu. Ljiljana Đurđić se ubraja među naše najznačajnije pesnikinje, prozaistkinje, esejistkinje, antologičarke, kolumnistkinje, urednice i prevoditeljke (čuven je njen izbor i prevod pesama Silvije Plat). Radni vek je provela u Narodnoj biblioteci Srbije, kao načelnica Izdavačke delatnosti. Njen rad i književni svetonazor proizašao je iz beogradske urbane modernističke kulture sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoleća. Pre nekoliko godina pokušala sam da iz razgovora s njom vidim koji su ljudi činili milje u kojem se oblikovala, ali nisam sasvim uspela. Spomenula je da joj je značajan bio susret s Danilom Kišom, isticala je svoj kontakt s uglednom profesorkom i intelektualkom Mirjanom Miočinović, ako me sećanje ne vara, spomenula je i to da je u Narodnoj biblioteci došla na mesto na kojem je pre nje bio ugledni pesnik Borislav Radović. U trenutku kad me je pozvala da se pridružim budućoj redakciji *Profemine* bila je bliska s pesnikinjama Marijom Knežević i Radmilom Lazić.

Ljiljana Đurđić je bila među najobrazovanijim protagonistima beogradske književne scene. Njena poezija je obuhvatala tri međusobno povezana ali i različita pristupa pesničkoj *produkciji*. Pisala je poeziju u kojoj se konstruisani lirski subjekt kreće urbanim prostorom, u njemu deluje i prema njemu se kritički odnosi, u smislu specifičnog rafiniranog poetskog realizma (*Švedska gimnastika*, 1977). Pisala je poeziju koja je magijom jezika sugerisala onirički ugođaj Mediterana, na tragu malarmeovskog simbolizma (*Ogled dalmatinskog bilja i drugi predeli*, 1980). U naturalistički intoniranoj antiratnoj poeziji kritičkim glasom je opisivala psihološke mehanizme krda koje bez razmišljanja sledi vođu aktivno učestvujući u sopstvenoj propasti (*Preobilje/Nula*, 1991).

Nakon 1991. Ljiljana Đurđić je prestala da piše poeziju i posvetila se prozi. Mada joj je ambicija bila da napiše roman, nikada nije imala vremena za takav poduhvat. Pisala je priče. Sama je govorila da se kao književnica obrazovala na angloameričkom modernizmu, a pojam *stila* bio je za nju središnja kategorija spisateljskog zanata koji *talentovanog* (*talent* je za nju bio ključni pojam) pisca i spisateljicu može dovesti do realizacije umetnički značajnog književnog dela.

U njenim pričama suočavamo se s modernističkim, realističkim i naturalističkim postupcima. Kao obrazovana autorka, znala je da svoje spisateljske pristupe mora osavremeniti i biti u skladu s imperativima vremena. Zato je u prozu unosila *metaprozne* procedure kojima

je propitivala i relativizovala modernističke, realističke i naturalističke spisateljske strategije. Ova primedba odnosi se na knjige koje sam pažljivo čitala i o kojima sam pisala: *Stadijum ogledala* (2004), *Svi na kraju kažu mama* (2009) i *Silva Jugoslovenka* (2016). Jedan broj njenih priča mogao bi se podvesti pod pojam ženske (pseudo)autobiografske proze. Tim pojmom se u jednom trenutku označavala proza autorki kakva je Dubravka Ugrešić, koju je Ljiljana Đurđić izuzetno cenila. Ženski likovi Ljiljane Đurđić se suočavaju sa životnim situacijama u kojima se možda i sama našla. Kao i svaki dobar pisac i spisateljica, u retorici ruskih formalista, ona je činjenice iz života pretvarala u književne činjenice. U nekoliko priča fikcionalizovala je poznate pisce (na primer Ivu Andrića) i pretvorila ih u likove sopstvenih priča.

Kao kontroverzna kolumnistkinja, u više navrata je izazvala žučne polemike, ali se njima ovde neću baviti. Pominjem njene kolumne u *Danasu*, jer je isticala da je u više navrata, kad je govorila o stvarnim ljudima iz književnog života, tretirala ih je kao književne likove i na taj način je književni postupak unosila u žanr novinske kolumne. Time je brisala razliku između književnih i novinarskih žanrova.

Ljiljana Đurđić je bila jedna od četiri osnivačice i urednice *ProFemine*, časopisa za žensku književnost i kulturu. Zajedno s njom, časopis su osnovale Svetlana Slapšak, Radmila Lazić i Dubravka Đurić. *ProFemina* je počela da izlazi 1994/1995. u vremenu kad je u srpskoj književnosti dominantna produkcija i po postupcima i po temama bila okrenuta prošlosti, a to znači da je bila temeljno antimodernistička. Kao urednica, Ljiljana Đurđić se beskompromisno zalagala za modernističke i postmodernističke književne modele (uz značajnu napomenu: postmodernističke modele okrenute savremenosti, a ne prošlosti). Reč *produkcija* stavila sam gore u kurziv jer je Đurđić, kao zakleta modernistkinja koja zastupa humanistički pogled na svet, imala krajnje negativan stav prema njoj. Pa ipak je, kao obrazovana osoba, uz dozu nelagode, pristala da upravo tu reč stavimo u naslove nekih rubrika *ProFemine*.

Značajno je spomenuti i njenu antologiju *Ženski kontinent: Antologija savremene srpske ženske priče*, 2004. Na poziv Radmile Lazić, tada bivše urednice *ProFemine*, koja je u izdavačkoj kući „Prosveta“ pokrenula malu ali važnu ediciju posvećenu ženskom stvaralaštvu, Ljiljana Đurđić je iščitavala žensku proznu produkciju iz koje je izdvojila četrnaest najrelevantnijih autorki. Istakla bih njen uvodni tekst koji funkcioniše i kao svojevrsni književni manifest antologičarke-prozaistkinje. U tom smislu ona na početku ističe: „Ovo je moja knjiga: antologije su, kao i autobiografije, lične, ukoliko nisu naručene, zadate od strane vladajuće univerzitetske klike i ostalih kulturnih vladalaca oličenih u tzv. ‘visokoj kritici’...“² U njemu ona izriče kritiku lokalne kulture i bavi se izabranim autorkama ukazujući na to kako su one pozicionirane, a to znači nepravedno marginalizovane u srpskoj književnoj kulturi. Isticala je da je književnost *univerzalna*, a ne nacionalna i lokalna iako se piše u jednom nacionalnom jeziku i nacionalnom književnom okviru.

² Uvodnik je dostupan na linku <https://aleksandrazikic.wordpress.com/2014/09/14/14-9-2014/> (pristupljeno 9. 1. 2022.)

Celokupan rad Ljiljane Đurđić tek treba pažljivo kritički istražiti. Njena objavljena i neobjavljena zaostavština čeka nove, ali i već etablirane istraživače i istraživačice koji će iz novih teorijskih okvira pokazati koliko je on temeljan za savremenu književnu produkciju. Njene kritičke opaske i uvidi koje je često brutalno i neposredno iskazivala, kao i podrška koju je pružala onima koji su joj bili bliski već sad beskrajno nedostaju.